

OLEN RÕÕMUS, ET MA JUMALARIIGI TEENER OLEN

Küllli Keel

Nii kirjutas oma päevikus 1920. aastal värskelt valitud Kaarli koguduse III pihtkonna õpetaja **Artur Soomre** (end. Sommer). Tänavu 2. juunil möödus tema sünnist 110 aastat.

Kihelkonnakoolist ülikooli

Oma vanemate ja koolipõlve kohta on Artur Sommer oma *curriculum vitae*'s kirjutanud järgmist:

Minu õnnis isa, kes oli Hollmanni seminari kasvandik, oli peale 20-aastast koolitööd sunnitud oma koha maha jätma. Oma õndsast emast on mul vähem mälestusi, ta pidi üks ingellik hing olema, niipalju tean ma.

Algõpetuse sain ma isa juures kihelkonnakoolis, 10-aastasena viidi mind Tartusse reaalkooli, mille ma 1908. aastal lõpetasin. Soov pastoriks saada elas juba väikese reaalkooliõpilase hinges. Kuidas aga selleni jõuda? Koolis olin ma keskpäraste annetega. Aeg-ajalt, eriti kõrgemates klassides, ilmutas ennast filosoofiline soon, mis avaldus diskussioonides maailmaprobleemide üle religioossetes küsimustes – vastupidiselt minu kaaslasile huvitanud moodsa aja loodusfilosoofilistele vooludele. Ma arvasin aga tollal, et võib kristluse apologeediks olla ka ilma pastoriks saamata. Üks ala, milles mul palju edu, oli joonistamine.

Peale reaalkooli lõpetamist 1908 pidin ma Marienburgi (linn Liivimaa idapiiril, praegune Aluksne Põhja-Lätis) mõisarentniku juures koduõpetaja koha vastu võtma, et oma ülikooliõpingute alustamiseks raha teenida, sest minu õnnis isa siis juba surnud oli.

Pärast ladina keele eksamit Aleksandri Gümnaasiumis Tartus astusin ma jaanuaris 1910 ülikooli, kus minust füüsika-matemaatika teaduskonna üliõpilane sai. Mind huvitas peamiselt kõrgem, puhas matemaatika. Ideaaliks jäi siiski vahetu vaimuteadus – teoloogia. Ma ei osanud aga veel kreeka keelt, mille õppimine päris suuri raskusi valmistas, sest et ma oma õppemaksu järeleaitamistundide madalast honorarist maksma pidin. Nii pidin ma peale seda, kui minust 1912. aastal teoloogia üliõpilane oli saanud, kuni kuue kreeka keele eratunniga päevas 1. kursuse eksamiteks valmistuma. Igal juhul olin teoloogias leidnud selle, millega ma kõigis teistes teadustes kokku puutunud olin. Matemaatiku väike pettumus sai selle õnneliku leiu läbi, mida ma olin otsinud ja taotlenud, teoloogiaga rikkalikult kaetud ja enamgi veel.

Ka kõik suvevaheajad töötasin ma. Suures osas seisnes töö tollal tundide andmises. 2. semestri 1915. aastal veetsin ma Peterburis kui repetiitor. Sain ka seal oma üldist teaduslikku horisonti laiendada, raha lõpetamise jaoks teenida. Viimase aasta võisin täielikult teoloogiale pühendada, mida ma ka tegin.

Võrus õpetaja – nii kirikus kui koolis

1916. aastal lõpetas Artur Sommer usuteaduskonna I järgu diplomiga ning sama aasta jõuludeks sooritas Eestimaa Konsistooriumi eksamid Tallinnas (Liivimaa Konsistoorium asus tol ajal Riias). Edasi viis elu teda Võru linna, kus möödus prooviaasta Võru koguduse õpetaja Martenseni juures. Võrus jätkas ta ka armsakssaanud pedagoogitööd: 2 aastat usuõpetajana Võru Keskkoolis ning vähem kui aasta Võru Tütarlaste Gümnaasiumi esimese direktorina.

1918 ordineeriti Artur Sommer Kanepi kirikus praost Falki poolt ning ta valiti Pihkva Eesti koguduse õpetajaks. Saksa okupatsioonivõimud aga ei kinnitanud teda sellele kohale, kuna omal ajal – üliõpilaspõlves – olid tsaari sandarmid kimbutanud teda kahtlustatuna üliõpilasrahutustele kaasaaitamises. Ordinatsioonile järgnes hoopis aasta Võru koguduse hingekarjasena.

Tallinna – Kaarli koguduse III pihtkonna õpetajaks

1918. aastaks oli Kaarli koguduse kahe pihtkonna liikmete arv kasvanud 40 000-ni ning kahel õpetajal oli “raske liikmete vaimlisi huvisid täita”. Seepärast hakati mõtlema III pihtkonna loomisele. 1918. aasta septembris toimusidki Estonia kontserdisaalis II ja III pihtkonna õpetajate valimised. Kandidaatideks seati Eduard Temmann, Gustav Beermann, Artur Sommer, J. Feldmann, Friedrich Stockholm ja Aleksander Mäggis, kes hiljem kandideerimast loobus. Koosolek siiski ebaõnnestus mitmete lahkkelide tõttu ning uus koosolek kutsuti kokku 1919. aasta aprillis. Seekord võisid valima tulla ka naisterahvad (senini oli see olnud meeste privileeg, uue, ehkki veel kinnitamata põhikirja järgi oli aga lubatud mõlemast soost kodanikel valida). Valimine toimus kolmel päeval, kokku käis hääletamas üle viie tuhande inimese. Kõige rohkem hääli kogusid Friedrich Stockholm, kes määrati II pihtkonna õpetajaks, ning Artur Sommer, kes tingimusel, et olemasolev liikmeskond kolmeks jagatakse, määrati III pihtkonna õpetajaks. Ametisse õnnistati ta 31. augustil 1919 kindral-superintendent Kentmanni poolt.

Kuigi Artur Soomre sai Kaarli koguduse õpetajaks väga keerulisel ja pingelisel ajal (pihtkondadeks jagamine tõi palju segadust koguduse ellu, mis avaldus nii õpetajate omavahelistes suhetes kui ka koguduseliikmete negatiivses suhtumises) ning ta juba aasta hiljem mõlgutas maakogudusse mineku mõtteid (teda kutsuti 1920. aastal Räpina kogudusse tööle), jäi ta Kaarli kiriku juurde 25. aastaks. Oma päevikus kirjutab ta Kaarli kirikust suure soojuse ja armastusega: “Ma armastan oma kirikut. Ta on nii suur, õhuline, ruumikas. Sügispäikese paitavad kiired leiavad vaba lendu võimsate võlvide all. Meie kirik ... Minu kirik ... Täna oli mul seal üks ametitalitus. Veike laps matta! Püha koda ... Kui rahuldavalt sa mõjud ... Jumala templid oleme kõik, aga iseäraline õrnus ja pühadus on sinus kehasutatud, pühitsetud paik ... *Soli Deo ... Soli Deo...* Ja sa oled nii lahke ... Hellalt võtad sa omi liikmeid avarasse õnnistatud ruumi ... Sa ei tõuka kedagi tagasi ... Vaid majesteetliku üleolemisega mahutad sa enesesse igat ühte ... Sinus elab Jumal ... Ja mul on oma kogudus ... Ja ma armastan oma kogudust ... kõigega, mis temas on ... Missugune määratu rikkus! Oma kogudus, kui ta rõõmustab! Pulma healed hüüavad, ristimised ... ja kogudus, missugust maitsemist annab vahel, nagu täna ametitalitus, et sa võid trööstida ligimest! Jeesuse nimel ... et sa võid Jumala juure teda juhatada ... nemad, kes seal kurvastavad ... neil on niisamasugune süda rinnus kui sul eneselgi, nad on niisama isad, emad, vennad, õed, tütreid, pojad. Kui sinagi omaste keskel ... Ja meie kõik oma Taevase Isa lapsed ... kes meid meie Lunastajas armastab! Missugune maailm täis jõu-

du ja väge ... Ja kui ma uhke võin olla selle peale, et ma Eesti Vabariigi kodanik olen, siis ometigi olen veel rõõmsam sellepärast, et ma Jumalariigi teener olen.”

Andkem Issandale oma noorus, vaimustus, elujõud. Pühitsegem Temale kogu elu – töö. Nõnda on Artur Soomre kirjutanud ühes oma jutluses ning need mõtted on teda saatnud läbi elu. Töid ja tegemisi on tal jätkunud nii Kaarli koguduses kui väljaspool seda.

Ettevõtmised Kaarli koguduses

Kaarli kogudus mäletab teda, kui eriti energilist meest, kellel jagus jõudu ja energiat mitmele poole. “Kiriku remondiplaani tegemisel näitas vastvalitud õpetaja Sommer suurt agarust üles, tegi ettepanekuid ja avaldas uusi mõtteid. Alustati topeltakende valmistamisega. Seati sisse keskküte ja elektri valgustus. Võeti ette ka põhjalik värvimistöö: kollaseks aaderdatud ukсед ja pingid said tumepruuniks, helepruun lagi värviti punakaspruuniks. Ümber ehitati ja suurendati kooriruumi, lasti ehitada ka uus orel. Kogu remont kestis ainult pool aastat (1923). Pärast remonti pühitseti kirik uuesti.”

Koguduse juures pidas ta mitmeid ameteid: oli Kaarli Gümnaasiumi kuraator, Kaarli Lauluseltsi esimees, Kaarli Vaeste Hoolekandeseltsi esimees – tema algatusel ja kaasabil muretseti uus vanadekodu, Kaarli Noorte Koondise esimees, uue koguduse maja muretsemise komisjoni liige, Kaarli kiriku kaunistamise ringi asutajaid.

Tegevus väljaspool kirikut

Energia jätkus ka väljapoole kodukirikut. Siinkohal nimetaks vaid mõned ametid: Tallinna Evangeelsete Noortemeeste Seltsi esimees, ajakirja Eesti Kirik asutaja ja esimene vastutav toimetaja, Tallinna Linnamissiooni esimees, EELK Konsistooriumi assessor kahel korral, Põhja vikaarkonna piiskoplik vikaar. Ta oli ka Tallinna Linnavolikogu liige ning kuulus Kristlikku Rahvaerakonda. 1939. aastal anti Artur Soomrele Eesti Vabariigi presidendi poolt Eesti Punase Risti III klassi teenetemärk.

1933 ilmus tema sulest usuõpetuse õpperaamat keskkoolile “Ülim usk” – raamat, mis väärriks tähelepanu ka tänasel päeval. Lisaks sellele kirjutas ta palju hingedkosutavaid artikleid ja juhtkirju Eesti Kirikus ning on kaastöölisena avaldanud jutlusi ja vaimuliku sisuga kirjutisi mitmetes raamatutes ja vaimulikes väljaannetes.

Usuõpetaja

Tallinnas ei unustanud Artur Soomre ka koolmeistri ametit. Ta andis usuõpetuse tunde Kaarli Gümnaasiu-

mis ja Jakob Westholmi Poeglaste Erarealgümnaasiumis ning loogika ja psühholoogia tunde Tallinna Kolledžis. Seda, et usuõpetuse tundide andmine õpilaste sõnakuulmatuse pärast õpetaja Soomre meele kurvaks tegi ning ta juba 1920. aastal koolist lahkuda soovis, võib lugeda tema säilinud päevikust: “Koolist tulen praegu... Küll niisugune mõte – praegustes oludes, kus noorsugu nii üle käte läinud ... Koolitundisi Westholmi juures tuleva aastal ei mõtle anda ... Lihtsalt enesetapmine. Nii võimata ülekäte läinud lapsed. Muidugi saab klassi vaikseks – peale kõva korra, kuid see on liiga *antreibend* ...”. Ometigi pakkus töö koolis talle ka palju rõõmu ning ta jätkas usuõpetaja ametit Westholmis veel 20 aastat – kuni kooli tegevus 1940. aastal nõukogude okupatsioonivõimude poolt lõpetati.

Perekond

Noorena oma vanemad kaotanud, ema 7-aastasena ning isa õpingute ajal reaalkoolis, oskas ta perekonda eriti hinnata. Ta abiellus 1921. aastal Ellen Adele Malteriga, hiljem täienes nende pere kolme lapsega: ElaRuti, Artur-Heiti ja Pia-Maiga. Lapsed mäletavad teda kui heasüdamlikku ja perethoidvat isa, kes püüdis oma lastele võimalikult head vaimu ja hinge haridust anda. Ta ei tõstnud kunagi laste peale häält, vaatas vaid oma pruunide silmadega lastele silma, ja nad kuuletusid. Oma suvepuhkuse veetsid nad alati koos suvilas, vanas mõisamajas Laulasmaal. Perekonnal oli ka oma paat ja jaht, millega tihti merel käidi.

Traagiline septembripäev

Sügis 1944. Hirm, kaos ja teadmatus olid septembripäevade kaaslased. Läheneva Nõukogude Armeed eest oli põgenenud umbes 70 000 eestlast, nende seas ka 72 kirikuõpetajat. Kaarli kogudusest õpetaja Stockholm koos oma perega ning Leopold Raudkepp. Nemad läksid Saksamaale.

22. septembril 1944. aastal jõudis Punaarmee Tallinna. Samal päeval otsustas Artur Soomre koos perega oma isikliku jahiga üle mere Soome või Rootsi minna. Oli tormine sügisöö ning kogu pere oli koos neile kuuluvas jahis. Viimasel hetkel otsustasid ema ja tütreid kodumaale jääda. Artur Soomre koos oma 15-aastase pojaga usaldas end Jumala hoolde ning nad läksid merele. Merelt olevat kostnud vaid tuulest ribadeks kistud, kuid siiski tabatav laul: “Mis Jumal teeb... on ikka hea...Ta tahtmine...jääb...” Lahkuti lootuses peagi kohtuda.

Surnukehi ei leitud, samuti ei saabunud teateid nende jõudmisest teisele poole piiri. Tõenäoliselt hukkusid nad juba lähipäevadel.

Ei perekonnal ega kogudusel ole hauaküngast, kuhu Artur Soomrele ja ta pojale rist asetada ning lilli viia. Vaid laiuv meri...*

Käesoleva kirjatüki valmimisel tänan abi eest Artur Soomre tütart Pia-Mai Soomret ja Jaan Krossi.

Jaan Krossi romaani “Wikmani poisid” piiskopliku vikaar Tooderi prototüübiks on Westholmi Gümnaasiumi usuõpetaja Artur Soomre. Head lugemist!

Artikkel on ilmunud Kaarli koguduse jaanikuu 2000. a ajakirjas “Sulane”

* 20. septembril 2014 avati Haapsalu toomkirikus peetud mälestusjumalateenistusel mälestustahvel kuuele hukkunud Eesti kirikuõpetajale. Tahvlil on kirjas Tartu Pauluse õpetaja Arnold Jürgensoni, Haapsalu Jaani õpetaja Konstantin Küti, Rapla õpetaja Heino Mälki, mitut Saaremaa kogudust teeninud Ernst Puusepa, Tallinna Kaarli õpetaja Artur Soomre ja Halliste koguduse õpetaja Villem Uuspuu nimi.